

Socioekonomické depriváční indexy – teoretická východiska a možnosti aplikace ve veřejném zdraví

Šlachtová Hana

Fejtková Petra

Šplíchalová Anna

Polaufová Pavla

Tomášková Hana

**Realizováno v rámci grantu IGA MZ ČR č. NR 8480-3
„Konstrukce socioekonomického depriváčního indexu
pro analýzu rutinně sbíraných dat o zdravotním stavu populace
s možností využití GIS“**

Zdravotní ústav se sídlem v Ostravě

Úvod

- ❑ výsledky epidemiologických studií prokazují, že úmrtnost společenských tříd či skupin je tím vyšší, čím horší socioekonomické postavení v sociální struktuře státu daná skupina zaujímá
- ❑ čím nižší má skupina vzdělání a příjmy, tím má ve svém chování více rizikových faktorů
- ❑ úmrtnost jednotlivých populací je odrazem působení řady podmínek a faktorů biogenetického, fyzikálního a psychosociálního charakteru

Socioekonomický status /SES/

- podíl na moci** – sociální postavení
- majetek, příjem** - ekonomické postavení
- vzdělání**
- kvalifikace**
- věk**

- zdravotní stav**
- rodinný stav**
- národnost**
- náboženské vyznání**
- životní styl**
- vzhled**

Socioekonomická deprivace

- ❑ **nedostatek něčeho, co je v dané společnosti považováno za žádoucí**
- ❑ **deprivovaní lidé klesají pod životní standard, který je dosahován majoritou společnosti**

Materiální deprivace

- ❑ **lidé nemají odpovídající podmínky k životu, pokrytí základních potřeb (*příjem, možnost konzumace pestré stravy, vytápění bytu*)**

Sociální deprivace

- ❑ **lidé nemají podmínky, které by jim umožňovaly účast v sociálních vztazích (*sociální izolace, vyloučení ze sociálních vztahů, ztráta podpory komunity, diskriminace, nedostatek příležitostí pro vzdělání a zaměstnání*)**

Vliv socioekonomické deprivace na zdraví

- ❑ vyšší úmrtnost
- ❑ vysoká prevalence chronických onemocnění (KVO, CA plic...)
- ❑ smrtelné i nesmrtelné úrazů
- ❑ vysoká perinatální úmrtnost
- ❑ častější obezita
- ❑ odmítání účasti ve zdravotních studiích, jež vede k podhodnocení reprezentativnosti této sociální třídy
- ❑ zvýšená míra využívání lékařské péče
- ❑ pozdní detekce a léčba zhoubných nádorů vedoucí k významně horším výsledkům v době přežití
- ❑ materiální deprivace a nízká úroveň vzdělání významně negativně ovlivňují pocit zdraví a fyzické funkce, well-being i kvalitu zdravotní péče

Měření socioekonomického deprivace

Kunst, E.A., Mackenbach, J.P.: *Measuring Socioeconomic Inequalities in Health*. WHO Regional Office for Europe. EUR/CP/RPD 416, 12234. Copenhagen 1995

„....mnozí netuší, že jsou chudí, jiní si na to zvykli, další si to nepřipouštějí...“

Absolutní chudoba

- ❑ domácnosti jsou chudé při neuspokojení potřeb souvisejících se samotnými možnostmi přežití, bez ohledu na vzorce spotřeby dané společnosti
- ❑ hranice chudoby – konsensuální hodnota stanovená úrovní životního minima
- ❑ pro hranici chudoby neexistuje objektivní míra

Relativní chudoba

- ❑ chudoba je určována ve vztahu k obecně platným standardům života v dané společnosti
- ❑ od konce 20. st. vznikají pokusy o vytvoření komplexních **socioekonomických indexů** - sloučeného SES

Socioekonomické depriváční indexy /SESDI/

- ❑ používají se k měření socioekonomického postavení
- ❑ užití indexů je vhodnější, než kombinovat data o zaměstnání, vzdělání, příjmech atd.
- ❑ pokud chybí údaje některého z těchto tří indikátorů, užívají se zástupné indikátory

Indexy k měření SES **na individuální úrovni**

- ❑ řeší vztah SES jedince a zdraví - používána řada škál
- ❑ řada metodologických problémů: určení dimenzí deprivace, výběr optimálních položek
- ❑ může také dojít k záměně deprivace a životního stylu
- ❑ některé indexy váží své položky mírou nezbytnosti, jaká jim je v populaci připisována

Indexy k měření SES **na úrovni oblastí**

- ❑ řeší vztah zdravotního stavu a úrovně deprivace obyvatel oblasti
- ❑ často dochází ke koncentraci jednotlivých sociálních skupin na geografickém území
- ❑ není významný jen SES jedince, ale také socioekonomický vliv prostředí, ve kterém jedinec/komunita žije
- ❑ nejpropracovanější systém různých SESDI oblastí – V. Británie

Indexy k měření SES na individuální úrovni

☐ **zaměstnání**

rozdíly manuálně/nemanuálně pracujících
kategorie zaměstnání (rozdělené do tříd)
spojitá škála vzdělání a příjmu v konkrétních povoláních
škála založena na prestiži povolání (zařazení do
kategorie sociální třídy)
hierarchie povolání (manažeři, řídicí pracovníci, dělníci)
vedení jiných pracovníků
kategorizace založená na vyloučení z pracovního procesu

☐ **příjmy jednotlivců, rodin, domácností**

ze subjektivních výpovědí
ze státních registrů
kategorizace v % oficiální hranice chudoby

☐ **vzdělání**

počet roků vzdělávání
kategorie – např. SŠ, VŠ

- ## ☐ **blahobyt** - zjišťování materiálního standardu
- spojitá hodnota ceny bydlení, aut, kapitálu, dědictví,
důchodových penzí, aktiv
indexy pro specifické podmínky (Kašmír)

Duncan Socioeconomic Index–SEI, Nam–Powers OSS,
EGP - Erikson Goldthorpe, Portocarero –EGP

Indexy k měření SES na úrovni oblastí

- ❑ **zaměstnání**
% „bílých límečků“, nezaměstnaných, prac. v odborech
průměrná mzda v různých ekonomických sektorech
- ❑ **příjmové nerovnosti**
porovnání horního a dolního quintilu příjmů
porovnání skuteč. rozdělení s hypoteticky stejným
- ❑ **vzdělání**
% absolventů VŠ, SŠ, % s nedokončenou ZŠ
- ❑ **ekonomická situace oblasti**
distribuce příjmů, zdroj příjmu, průměrný příjem
% žijící v chudobě, ekonomická segregace
vybavení domácnosti, vlastnictví domu, auta
% se sociální podporou nebo dávkou
% dětí v rodinách samoživitele
- ❑ **kvalita bydlení, infrastruktura**
stáří budov, zdravotně závadné podmínky bydlení
hustota bydlení/pokoj
tekoucí voda, kuchyň, telefon, odpad
segregace, vybavenost obytné zóny
počet parků, hřišť, zdravotnických zařízení a služeb

Indexy k měření SES na úrovni oblastí - /pokr./

- ❑ **chudoba**
více než 20 % domácností pod hranicí chudoby
- ❑ **deprivace**
kombinace informací o neuspokojených potřebách jídla, bydlení a zdravotnické péče, o nezaměstnanosti, vlastnictví auta a domu, přelidnění atd.

Townsend, Carstairs-Morris, Jarman index (UPA score), Poverty area-U.S., Deprivation Area – UK, DETR/DOE - Index lokální deprivace, GINI koeficient, Atkinson Deprivation Index

- ❑ depriviční indexy oblastí vhodné k hodnocení zdravotních dat použitím geografického informačního systému /**GIS**/
- ❑ možno využít agregovaná data z rutinního sledování
- ❑ GIS analýzy levnější než jiné epidemiologické designy

Grant IGA MZ ČR č. NR 8480-3
2005-2007

**Konstrukce socioekonomického deprivčního indexu
pro analýzu rutinně sbíraných dat o zdravotním stavu populace
s možností využití GIS**

- ❑ **data SLBD 2001 – údaje za MSK v členění na ZSJ
individuální data a možnost vazby členů domácností**
- ❑ **metoda – vícerozměrné modelování
(klasifikační faktorová analýza)**
- ❑ **výběr validních komponent**
- ❑ **konstrukce socioekonomického deprivčního indexu**
- ❑ **GIS analýza zdravotních dat**

**Děkuji za pozornost
jménem spoluautorů.....**